

Umowy elektroniczne w fińskim systemie prawnym

mgr Anna Zalesińska

PLAN PRACY:

1. Zagadnienia wstępne.

2. Zasady ogólne prawa umów w fińskim systemie prawa cywilnego.

Wprowadzenie do systemu prawa Finlandii.

Zasadnicze elementy konstrukcji prawa właściwego dla umów (z uwzględnieniem umów elektronicznych).

3. Umowy elektroniczne a ustawa *Prawo Umów (Laki varallisuusoikeudallisista oikeustoimista 228/1929)*.

Główne zasady prawa umów elektronicznych.

Zawieranie umowy elektronicznej.

Interpretacja umowy.

Ważność umowy.

4. Fińska legislacja i praktyka administracyjna w zakresie dotyczącym umów elektronicznych oraz podpisu elektronicznego – podsumowanie i ocena.

1. ZAGADNIENIA WSTĘPNE

Odpłatna wymiana, obejmująca swoim zasięgiem transfer surowców, towarów, usług, kapitału, siły roboczej a współcześnie również dóbr intelektualnych, jest jednym z kluczowych obszarów ludzkiej aktywności. Cyrkulacja ta następuje w ramach określonego systemu będącego swoistym zbiorem powiązanych ze sobą i wzajemnie od siebie uzależnionych elementów. Z połączenia i oddziaływania tych elementów powstaje nowa jakość¹. Opisany powyżej przebieg cyrkulacji ulega niewątpliwie diametralnym przemianom w dobie gospodarki opartej na wiedzy². Dostawcy usług i konsumenci coraz częściej zaczynają funkcjonować również w ramach swoistego, pozbawionego wewnętrznych granic, wirtualnego rynku, który zapewnia nowe formy dostępu do towarów i usług oraz umożliwia rozwijanie nieskrępowanej działalności transgranicznej. Faktem jest, że w efekcie długofalowych procesów społecznych, politycznych i gospodarczych obecnie nastąpiła epoka sieci cyfrowych i nowych mediów³, gdzie dominującą rolę ogrywają środki i urządzenia elektroniczne umożliwiające komunikację na odległość w czasie rzeczywistym. Handel w tradycyjnym tego słowa znaczeniu ewoluje w kierunku tzw. *e-commerce*⁴. Zauważalnym staje się coraz powszechniejsza praktyka wypierania tradycyjnych umów przez tzw. umowy elektroniczne⁵. Jednakże, globalny charakter komunikacji elektronicznej implikuje konieczność koordynacji krajowych środków regulacyjnych na poziomie Unii Europejskiej w celu stworzenia jasnych, prostych, przewidywalnych, europejskich ram regulacyjnych zgodnych z regułami

¹ M. Bednarowski, J. Wiklina (red.), *Ekonomia dla prawników i nie tylko*, LexisNexis, Warszawa 2005, s. 25 – 29.

² Pod pojęciem Gospodarki Opartej na Wiedzy [GOW] należy rozumieć taki sposób wytwarzania dóbr i świadczenia usług, w którym wiedza i informacja stały się najważniejszymi czynnikami rozwoju, a wykorzystanie technologii informacyjnych jest powszechne we wszystkich przejawach życia codziennego. Szerzej na ten temat: A. Kukliński (red.), *Gospodarka oparta na wiedzy*, KBN i Biuro Banku Światowego w Polsce, 2003; A. Kukliński, *Gospodarka oparta na wiedzy (G.O.W.) jako nowy paradygmat trwałego rozwoju. Notatka dyskusyjna.*, SGH, 2005; D. J. Skyrme, *Knowledge networking, creating the collaborative enterprise*, Butterworth - Heinemann, Oxford, 1999; K. Piech, *Gospodarka oparta na wiedzy i jej rozwój w Polsce* http://www.e-mentor.edu.pl/arttykul_v2.php?numer=6&id=75 [31.10.2008] i inni.

³ Zgodnie z heurystyczną koncepcją fal innowacji J. Schumpetera cywilizacja wkroczyła „w piątą falę”, opartą właśnie na sieciach cyfrowych (*digital networks*), oprogramowaniu i nowych mediach, która potrwać ma do 2020 r. Por. J. Schumpeter, *Teoria rozwoju gospodarczego*, tłum. J. Górski, PWN, 1960.

⁴ Definicja *e-commerce* zaproponowana przez Światową Organizację Handlu [WTO] akcentuje wykorzystanie sieci teleinformatycznych w tradycyjnym procesie produkcji, reklamy, sprzedaży i dystrybucji (*Work programme on electronic commerce*, dokument przyjęty przez Radę Przedstawicieli 25.08.1998 r., http://www.wto.org/english/tratop_e/ecom_e/wkprog_e.htm [31.10.2008]).

⁵ Sam termin *umowa elektroniczna* nie został sprecyzowany w drodze definicji legalnej. Na gruncie doktryny były podejmowane liczne próby zdefiniowania tego pojęcia (Por. A. Stosio, *Umowy zawierane przez Internet*, Warszawa, 2002, s. 132; J. Barta, M. Markiewicz, *Internet a prawo*, Kraków, 1998, s. 89; W. Kocot, *Elektroniczna forma oświadczenia woli*, „Przegląd Prawa Handlowego”, 2001, Nr 3, s. 2). Za J. Gołaczyńskim można wskazać, że najpełniej oddającą charakter umów zawieranych drogą elektroniczną, jest definicja zaproponowana przez W. Kiliana. Wskazuje on, że „umowy elektroniczne są porozumieniami pomiędzy osobami fizycznymi lub prawnymi komunikującymi się ze sobą za pomocą środków technicznych (przez cyfrowe sieci komunikacyjne) w celu dokonywania transakcji dotyczących dóbr niematerialnych (tzw. wykonanie *on-line* lub bezpośredni handel elektroniczny) lub stworzenia na drodze elektronicznej podstaw do wydania dóbr materialnych (tzw. wykonanie *off-line* lub pośredni handel elektroniczny)”. Por. J. Gołaczyński [w:] *Umowy elektroniczne w obrocie gospodarczym*, J. Gołaczyński (red.), Difin, 2003, s. 12.

mającymi zastosowanie na szczeblu międzynarodowym⁶. Funkcjonalność wykorzystania środków elektronicznych w kontekście globalizacji handlu jest uzależniona od konsultacji i koordynacji podejmowanych inicjatyw na gruncie ustawodawstw i procedur obowiązujących w ramach Unii Europejskiej oraz ważniejszych obszarów pozaeuropejskich. W prawie wspólnotowym unifikacji w tym zakresie dokonała *Dyrektywa o handlu elektronicznym*. Celem jej było przyczynienie się do właściwego funkcjonowania rynku wewnętrznego oraz zapewnienie swobodnego przepływu usług społeczeństwa informacyjnego⁷ między państwami członkowskimi. Dyrektywa ta ustanowiła zharmonizowane zasady rozwoju handlu elektronicznego w ramach wspólnego rynku oraz zasady swobodnego przepływu usług społeczeństwa informacyjnego między państwami członkowskimi. Uregulowała m. in. takie zagadnienia jak pojęcie siedziby usługodawcy, zasady udostępniania informacji handlowych, umowy zawierane drogą elektroniczną, odpowiedzialność pośredników, dopuszczalność korzystania z pozasądowych dróg rozstrzygania sporów, przesłanki dochodzenia swoich praw przed sądem oraz zasady współpracy pomiędzy państwami członkowskimi. Można by nawet zaryzykować stwierdzenie, że ustanowiła ona wraz z innymi wskazanymi w opracowaniu aktami prawa wspólnotowego swoiste ramy dla rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Europie. Aczkolwiek utożsamianie pojęcia społeczeństwa informacyjnego⁸ wyłącznie ze stopniem nasycenia życia publicznego technologiami informacyjnymi byłoby zbyt wąskie. Formowanie się społeczeństwa informacyjnego jest zjawiskiem szerszym, o charakterze cywilizacyjnym, zależnym od informacji i elektronicznej sieci komunikowania się. Sieci informatyczne łączą odległe obszary, co ma diametralny wpływ na organizację przestrzeni społecznej. Wśród krajów, które przodują w realizacji koncepcji społeczeństwa informacyjnego na szczególną uwagę zasługuje Finlandia. Nowa, niehierarchiczna, sieciowa, elektroniczna struktura współpracy między ośrodkami administracji publicznej oraz sektorem prywatnym sprawiła, że Republika Finlandia uzyskała dominującą pozycję w dziedzinie nowych technologii. Rząd fiński dzięki konwergencji

⁶ Przykładowo: Dyrektywa 98/48/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 lipca 1998 r. *zmieniająca dyrektywę 98/34/WE ustanawiającą procedurę udzielania informacji w zakresie norm i przepisów technicznych* (zwana dalej Dyrektywą o transparentności) oraz Dyrektywa 2000/31/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 8 czerwca 2000 r. *w sprawie niektórych aspektów prawnych usług społeczeństwa informacyjnego, w szczególności handlu elektronicznego w ramach rynku wewnętrznego* (zwana dalej Dyrektywą o handlu elektronicznym).

⁷ Zgodnie z Dyrektywą o transparentności (art. 1 ust. 2) pod pojęciem *usługi społeczeństwa informacyjnego* należy rozumieć takie usługi, które są świadczone za wynagrodzeniem, na odległość, drogą elektroniczną i na indywidualne żądanie odbiorcy tych usług.

⁸ Naukowa refleksja nad powstaniem i formowaniem się społeczeństwa informacyjnego, choć pojawiła się bardzo późno, jest niezwykle bogata i obfituje w liczne konstruktywne, aczkolwiek niekiedy zbyt kuriozalne koncepcje. Fazy powstania i rozwoju nowego typu organizacji społeczno - ekonomicznej opartej na wytwarzaniu i obiegu informacji są w odmienny sposób ujmowane przez poszczególnych autorów. Szerzej na ten temat: T. Globan – Klas, *Spółeczeństwo informacyjne i jego teoretycy* [w:] „W drodze do społeczeństwa informacyjnego” pod red. J. Lubacza, Drukarnia Oficyny Wydawniczej Politechniki Warszawskiej, 1999, s. 29 – 55; A. Siciński, *Spółeczeństwo informacyjne: próba nazwania naszych czasów*, [w:] „W drodze do...Op. cit.”, s. 11 - 29 oraz T. Globan – Klas, P. Sienkiewicz *Spółeczeństwo informacyjne: szanse, zagrożenia, wyzwania*, Fundacja Postępu Telekomunikacji, Kraków, 1999; A. Mattelart, *Spółeczeństwo informacji*, tłum. J. M. Panowski, TAIWPN Universitas, Kraków, 2004; B. Langefors, *Infological Models and Informaion Users View*, „Information System”, tom 5; J. S. Nowak, *Spółeczeństwo informacyjne – geneza i definicje*, [w:] G. Bliźniak, J.S. Nowak, *Spółeczeństwo informacyjne 2005*, PTI, 2005 i inni.

w telekomunikacji i informatyce w zakresie technik teleinformatycznych, sieci telekomunikacyjnych, usług teleinformatycznych i regulacji prawnych sprawił, iż Republika Finlandii stała się prekursorem wykorzystania nowoczesnych technologii w administracji publicznej oraz w sektorze prywatnym w Europie. Przedmiotem niniejszego opracowania jest analiza konstrukcji i rozwiązań przyjętych na gruncie fińskiego prawa prywatnego w zakresie wykorzystania środków komunikacji elektronicznych w nowoczesnym obrocie handlowym ze szczególnym uwzględnieniem umów elektronicznych. Ramy niniejszej pracy uniemożliwiają kompleksową analizę wszelkich aspektów związanych z umowami elektronicznymi, stąd przedmiotem niniejszej pracy jest wyłącznie sam proces prowadzący do skutecznego zawarcia umowy elektronicznej.

2. ZASADY OGÓLNE PRAWA UMÓW W FIŃSKIM SYSTEMIE PRAWA CYWILNEGO.

2.1 Wprowadzenie do systemu prawa Finlandii.

System prawny w Finlandii opiera się na prawie stanowionym. Aczkolwiek prawo to nie zostało skodyfikowane w powszechnym tego słowa znaczeniu⁹. Poszczególne dziedziny prawa regulowane są za pomocą odrębnych aktów prawnych wydawanych przez fiński Parlament¹⁰. Wspomniane akty prawne zaliczane są to tzw. *wiążących źródeł prawa*¹¹. Natomiast zgodnie z fińską teorią prawa do tzw. *pozostałych źródeł prawa* należy zaliczyć precedensy¹², projekty aktów prawnych a nawet dorobek doktryny i nauki.

Swoimi korzeniami fiński system prawa ukształtował się na styku *common law* europejskich tradycji prawa stanowionego¹³. Efektem tej swoistej ewolucji jest wspomniana specyficzna rola

⁹ Fińskim system prawny nie zna przykładów wielkich kodyfikacji na wzór francuskiego *Code Civil* czy też niemieckiego *BGB* (*Bürgerliches Gesetzbuch*).

¹⁰ Zgodnie z procedurą ustawodawczą projekt rządowy (projekt legislacyjny) po zatwierdzeniu przez Parlament (fin. *Eduskunta*) w dwóch czytaniach i podpisaniu przez Prezydenta publikowany jest *Statutes of Finland* (fin. *Suomi Laki*). Zachowanie opisanej procedury jest warunkiem koniecznym skutecznego uchwalenia wiążącego aktu prawnego. Por. A. Aarnio, *Intrudocion* [w:] "Introduction to finish law", J. Pöyhönen (red.), Finnish Lawyers' Publishing, Helsinki, 1993, s. 15.

¹¹ *Prawo pisane* jest najważniejszym *wiążącym źródłem prawa*. Do *prawa pisanego* fińska nauka prawa zalicza Konstytucję, akty Parlamentu, prawo pierwotne i pochodne wspólnot europejskich oraz inne akty prawne wydawane przez Prezydenta, rząd lub pozostałe upoważnione podmioty prawa publicznego. Poza *prawem pisany* do *wiążących źródeł prawa* należy również zaliczyć prawo zwyczajowe oraz zasady prawa ukształtowane w drodze orzecznictwa Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości.

¹² W praktyce orzeczenia Sądu Najwyższego i Naczelnego Sądu Administracyjnego w znaczny sposób oddziałują na proces interpretacji prawa. Jednakże, jak już wspomniano, zgodnie z teorią prawa precedensy nie są zaliczane do *wiążących źródeł prawa*.

¹³ K. Kujanem, *E – service In Finland*, <http://www.univie.ac.at/RI/IRIS2003/beitraege/kujanen.pdf>, s. 1 [03.11.2008].

precedensu jako źródła prawa przy zachowaniu prawa pisanego i jemu typowej hierarchii źródeł prawa z dominującą pozycją Konstytucji¹⁴.

2.2 Zasadnicze elementy konstrukcji prawa właściwego dla umów (z uwzględnieniem umów elektronicznych).

Zgodnie z koncepcją zaproponowaną przez J. Pöyhönen fiński system prawa umów powinien zostać zaklasyfikowany jako *quasi* kontynentalny. Pomimo tego, że fińska ustawa *Prawo umów*¹⁵ została w dużym stopniu ukształtowana pod wpływem niemieckiej teorii prawa prywatnego, to system ten nie przewiduje jednak kompleksowej kodyfikacji prawa kontraktów. Zagadnienie to regulowane jest samodzielnymi aktami Parlamentu dotyczącymi różnych kwestii prawnych¹⁶. Jednakże, należy zaakcentować, iż znaczny obszar prawa kontraktów, w szczególności dotyczący zagadnień czysto systemowych, pozostaje wciąż poza regulacją i systematyzacją przy pomocy jakiegokolwiek *prawa pisanego*. W efekcie poza wspomnianymi aktami Parlamentu immanentną częścią systemu prawa kontraktów pozostają również wyroki sądów (precedensy), projekty ustaw oraz istotne¹⁷ stanowiska reprezentowane w doktrynie i nauce prawa. W efekcie fiński system prawa prywatnego charakteryzuje się bardzo nieformalną i niehierarchiczną strukturą. Aczkolwiek jak już wspomniano *prawo pisane* pozostaje jednak najważniejszym źródłem prawa kontraktów¹⁸.

Zasady ogólne systemu prawa kontraktów oraz definicje ukształtowane przez doktrynę i naukę pozostają wciąż aktualnymi w rzeczywistości elektronicznej. *Umowa elektroniczna* pozostaje wciąż *umową*, choć znacznej modyfikacji ulega sam proces jej zawarcie. W fińskim systemie prawa prywatnego nie została ukształtowana legalna definicja *umowy*. W doktrynie uformowały się liczne koncepcje dotyczące teorii umów w szerokim tego słowa znaczeniu. W efekcie spowodowało to liczne wariacje w obszarze doktrynalnej terminologii właściwej dla tej dziedziny. Do paradygmatów najsilniej oddziaływujących na system prawa umów należy zaliczyć

¹⁴ W j. fińskim: *Suomen Perustuslaki 11.6.1999/731*; Tłumaczenie w j. angielskim odstępne na stronie: <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf> [03.11.2008]. Ten najwyższy akt Republiki Finlandii deklaruje m. in. nienaruszalność godności ludzkiej, sprawiedliwość oraz gwarantuje prawa i wolności jednostki. Szerzej na ten temat: K. Kujanen, *E-services in the courts in Finland*, Presentation at the seminar on law and informatics 2004 in Brno, http://hermes.irsig.cnr.it/map_national_docs/Finland/Finland%20JEDI%20Report.pdf [05.11.2008], *Towards a Networked Finland - Information Society Council's Report* [2005] <http://www.tietoyhteiskunta.info/raportit/2005/finland.pdf> [05.11.2008] and *Efficiency and vitality in future Finland - Information Society Council's Report* [2006] <http://www.tietoyhteiskunta.info/raportit/2006/finland.pdf> [05.11.2008] oraz www.oikeus.fi (justice.fi).

¹⁵ W języku fińskim: *Laki varallisuus-oikeudallisista oikeustoimista 228/1929*. Tłumaczenie na j. angielski jest dostępne na stronie <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1929/en19290228.pdf> [05.11.2008]

¹⁶ Przykładowo: *Prawo umów*, *Prawo wekslowe*, *Ustawa o sprzedaży towarów (355/1987)*, *Ustawa o ochronie konsumenta (38/1978)*, etc.

¹⁷ Czasami zwane też realnymi.

¹⁸ Por. J. Pöyhönen, *Contracts and Torts*, [w:] *An Introduction to Finnish...* Op. cit., s. 61 – 65.

teorię woli, teorię równowagi oraz teorię zależności. Zgodnie z pierwszą teorią pojęcie umowy należy utożsamiać z treścią samego zobowiązania¹⁹ będącego efektem zbieżnej woli podmiotów stosunku zobowiązaniowego. Natomiast, zgodnie z teorią równowagi umowa rozumiana jest jako pewnego rodzaju proces, w którym zasadniczą wytyczną jest zapewnienie efektywnej realizacji zasady wzajemności i ekwiwalentności świadczeń stron stosunku zobowiązaniowego²⁰. Zgodnie z ostatnią z analizowanych teorii, tj. teorią zależności, umowę należy rozumieć jako aktywność jednostek opartą na swoistym antagonizmie, gdzie przekonania o możliwości zaufanie osobie lub instytucji jest zestawiane z zasadniczym celem umowy, którym jest realizacja własnego interesu i zaspokojenie własnych potrzeb²¹.

Fundamentalną zasadą w fińskim prawie kontraktów jest *zasada wolności umów*²². Jej źródłem są przepisy prawne ustawy *Prawo umów*. Aczkolwiek wolność ta obejmuje swoim zasięgiem kilka wolności o charakterze dopełniającym lub precyzującym. Przykładowo do takich *subwolności* można zaliczyć przysługującą stronie swobodę decydowania o wstępowaniu w stosunek zobowiązaniowy, a także wolność determinowania treści zobowiązania, swobodę wyboru formy prawnej umowy²³ oraz wolność wyboru typu i rodzaju klauzul użytych w kontrakcie. Powyżej wspomnianą zasadę wolności umów należy uzupełnić o trzy kolejne zasady, tj. zasadę wzajemnego zaufania stron, zasadę równowagi oraz zasadę ochrony słabszej strony stosunku zobowiązaniowego (w szczególności ochrona konsumenta²⁴). Szczególne znaczenie ma ta ostatnia zasada w szczególności w kontekście nordyckiego typu państwa opiekuńczego²⁵. Efektywna realizacja ochrony interesów słabszej strony przejawia się w postaci ustanowienia specjalnych organów administracji publicznych, których zadaniem jest kontrola funkcjonalności i skuteczności przyjętych rozwiązań w praktyce oraz udzielanie porad i wskazówek zainteresowanym osobom²⁶. Ponadto częstokroć regulacje prawne w tym obszarze mają charakter bezwzględnie wiążący²⁷.

¹⁹ tj. ogółem uprawnień wierzyciela i obowiązków dłużnika.

²⁰ tj. równowagę zysków i strat.

²¹ Por. J. Pöyhönen, *Contracts... Op. cit.*, p. 62.

²² Zgodnie z tą zasadą strony samodzielnie ustalają treść zobowiązania. Dopuszczalna jest wyłącznie regulacja prawna w niezbędnym zakresie na gruncie prawa prywatnego i podatkowego.

²³ Pod warunkiem, że określona forma nie została zdeterminowana przez prawo jak to jest w przypadku chociażby sprzedaży nieruchomości czy też umów dotyczących kredytów konsumenckich.

²⁴ Zgodnie z sekcją 4 *Ustawy o ochronie konsumentów* pod pojęciem konsument należy rozumieć osobę fizyczną, która nabywa towary i usługi niezwiązane z prowadzoną działalnością biznesową lub handlową.

²⁵ Nordycki typ państwa opiekuńczego charakteryzuje się m. in. pełnym zatrudnieniem, wysokim poziomem jakości działania organów państwowych, efektywnym systemem osłon socjalnych, wysokimi podatkami, co jest równoważone ze znaczną ilością środków przeznaczanych na opiekę społeczną celem zapewnienia powszechnego dobrobytu. Por. B. Greve, *What Characterise the Nordic Welfare State Model*, "Journal of Social Sciences", 3 (2), 2007, s. 43-51.

²⁶ Przykładowo można wskazać Rzecznika Praw Konsumentów lub Radę ds. Skarg Konsumentów.

²⁷ W efekcie wszelkie postanowienia naruszające prawa słabszej strony są pozbawione mocy prawnej.

3. UMOWY ELEKTRONICZNE A USTAWA PRAWO UMÓW (LAKI VARALLISUUSOIKEUDALLISISTA OIKEUSTOMISTA 228/1929).

3.1 Główne zasady prawa umów elektronicznych.

Prawne aspekty związane z umowami zawieranymi drogą elektroniczną regulowane są w Finlandii przez kilka samodzielnych aktów prawnych, które znane są w doktrynie pod zbiorczą nazwą prawa umów elektronicznych. Termin ten obejmuje nie tylko ustawę *Prawo umów*, ale również *Ustawę o ochronie konsumentów*²⁸, *Ustawę o sprzedaży nieruchomości mieszkaniowych*²⁹, *Ustawę o usługach społeczeństwa informacyjnego*³⁰, *Ustawę o wolności słowa w mass mediach*³¹ oraz *Ustawę o podpisach elektronicznych*.

3.2 Zawieranie umowy elektronicznej.

3.1.1 Tryb ofertowy, aukcyjny oraz tryb negocjacyjny.

Pierwszy rozdział *Prawa umów* reguluje kwestie związane z trybem ofertowym zawierania umów. Zgodnie z sekcją pierwszą niniejszego aktu wiążąca jest nie tylko umowa, ale również sama oferta zawarcia umowy i odpowiednio jej akceptacja³². Oferta złożona ustnie (także za pomocą środków umożliwiających bezpośrednią komunikację na odległość) przestaje wiązać, jeżeli nie zostanie przyjęta niezwłocznie. W pozostałych przypadkach oferent powinien wyznaczyć oblatowi odpowiedni okres czasu na przyjęcie oferty³³. Aczkolwiek niniejsza ustawa przewiduje autonomiczne regulacje dla sytuacji, które nie odpowiadają przedstawionemu powyżej modelowi³⁴. Odrębne przepisy określają czas związania ofertą oraz prawnie dopuszczalne możliwości jej odwołania. Zgodnie z ustawą przyjęcie oferty dokonane z zastrzeżeniem zmiany lub

²⁸ W j. fińskim: *Kuluttajansuojalaki 38/1978*; Tłumaczenie w j. angielskim odstępne na stronie: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1978/en19780038.pdf> [04.11.2008].

²⁹ Tłumaczenie na j. angielski jest niedostępne.

³⁰ W j. fińskim: *Laki tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamisesta 458/2002*; Tłumaczenie w j. angielskim odstępne na stronie: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2002/en20020458.pdf> [04.11.2008].

³¹ W j. fińskim: *Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä 460/2003*; Tłumaczenie w j. angielskim odstępne na stronie: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2003/en20030460.pdf> [04.11.2008].

³² Sekcja 1 (1) *Oferta zawarcia umowy oraz jej akceptacja jest wiążąca dla oferenta i oblata zgodnie z tym co zapewniono poniżej w tym rozdziale* [tłum. autor]

³³ Oferent musi zastrzec w sposób nie budzący wątpliwości w jakim okresie czasu będzie uważał on zgodę na zawarcie umowy za skutecznie dostarczoną i w efekcie wiążącą obie strony. Termin ten może być wyznaczony w samej umowie lub zakreślony w drodze listu (także elektronicznego), telegramu a nawet ustnie. Może on zostać zachowany, mimo, że samo oświadczenie oblata dojdzie do oferenta z opóźnieniem. Określając czy termin ten został zachowany należy uwzględnić m. in. czy oświadczenie o przyjęciu oferty zostało wysłane w czasie właściwym, a opóźnieniem nastąpiło wskutek okoliczności niezależnych od oblata.

³⁴ Przykładowo, jeżeli oferta przedstawiana jest za pośrednictwem listu, telegramu lub w inny sposób, który uniemożliwia niezwłoczne przyjęcie i nie został wyznaczony termin, w którym oferent będzie oczekiwał na odpowiedź, oświadczenie o przyjęciu oferty powinno dotrzeć do oferenta w rozsądnym terminie od otrzymania przez oblata oferty (Sekcja 3 (2)) [tłum. autorki]. Oznacza to, że jeżeli, oferta została złożona za pośrednictwem listu, telegramu lub innego środka umożliwiającego porozumiewanie się na odległość, oferent ma prawo wymagać złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu oferty za pośrednictwem ekwiwalentnego środka zapewniającego równie sprawną komunikację. Podstawą do zbadania czy termin został zachowany będzie czas niezbędny na złożenie oświadczenia za pośrednictwem wybranego przez oferenta lub szybszego środka komunikacji. W ten sposób doktryna interpretuje użyty przez ustawodawcę zwrot w „rozsądnym terminie”.

uzupełnienia jej treści poczytuje się za nową ofertę³⁵. Również oświadczenie o przyjęciu oferty, które dotrze do oferenta po upływie wyznaczonego terminu, poczytywane jest za nową ofertę. Oferta może być również skutecznie odwołana przez oferenta przed zawarciem umowy. Pod warunkiem jednak, że oświadczenie o odwołaniu dotarło do oblata przed wysłaniem przez niego oświadczenia o przyjęciu oferty.

Trybowi aukcyjnemu i przetargowi poświęcona jest sekcja 9 ustawy *Prawo kontraktów*. Zgodnie z tym przepisem oferta jest wiążąca do momentu złożenia oferty korzystniejszej przez licytanta w toku aukcji lub do momentu wyboru oferty w toku przetargu, a także jeżeli przetarg został zamknięty bez wyboru oferty. W trakcie aukcji lub przetargu w ostateczności wiążący charakter ma najkorzystniejsza oferta.

Reguły rządzące trybem negocjacyjnym nie zostały ujęte w *Prawie umów*. Aczkolwiek zasada dobrej wiary przy prowadzeniu negocjacji jest wiążąca. Zła wiara strony objawia się w postaci prowadzenia negocjacji z naruszeniem dobrych obyczajów lub w celu zebrania informacji w zamiarze innym niż zawarcie umowy. Częstokroć procedura zawarcia umów, w szczególności tych skomplikowanych i długoterminowych, obejmuje kilka następujących po sobie w różnych konfiguracjach etapów, takich jak wstępne negocjacje, list intencyjny, właściwe negocjacje oraz uzgodnienie wspólnych stanowisk.

3.1.2 Podpis elektroniczny jako ekwiwalent podpisu własnoręcznego.

Finlandia dokonała implementacji *Dyrektywy 1999/93/WE w sprawie wspólnotowej struktury dla podpisów elektronicznych* w drodze *Ustawy o podpisach elektronicznych*³⁶, który to akt wszedł w życie 1 lutego 2003. Ustawa ta wprowadza rozróżnienie na: podpis elektroniczny i zaawansowany podpis elektroniczny. Pod pojęciem podpisu elektronicznego ustawodawca fiński rozumie dane w formie elektronicznej dodane do innych danych lub logicznie z nimi powiązane, które służą jako metoda uwierzytelniania tożsamości podpisującego. Z kolei zaawansowany podpis elektroniczny oznacza podpis elektroniczny, który przyporządkowany jest wyłącznie podpisującemu i umożliwia ustalenie tożsamości podpisującego. Może on być powiązany z innymi danymi w taki sposób, że każda późniejsza zmiana będzie wykrywalna i ponadto może być tworzony za pomocą środków, które podpisujący ma pod swoją wyłączną kontrolą. Zgodnie z definicją ustawową, podmiotami świadczącymi usługi certyfikacyjne mogą być osoby fizyczne i prawne. W Finlandii osobowość prawną mogą posiadać

³⁵ Aczkolwiek przepisu tego nie stosuje się, jeżeli oferent zastrzegł w ofercie dopuszczalność ewentualnych zastrzeżeń lub zmian i nie sprzeciwił się im niezwłocznie (sekcja 6).

³⁶ W j. fińskim: *Laki sähköisistä allekirjoituksista 14/2003*; Tłuczenie w j. angielskim dostępne na stronie: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030014/en> [04.11.2008].

również podmioty publiczne. Ustawodawca fiński nie wymienia tych podmiotów, a tym samym nie ogranicza możliwości świadczenia tej usługi. Podmiotami uprawnionymi do składania podpisu elektronicznego, zgodnie z definicją podpisującego zawartą w ustawie, mogą być wyłącznie osoby fizyczne, które są posiadaczami danych służących do składania podpisu elektronicznego i które działają w imieniu własnym lub też w imieniu osoby fizycznej lub prawnej, której są przedstawicielami. Zatem osoby prawne nie mogą składać podpisu elektronicznego inaczej niż za pośrednictwem swoich przedstawicieli, czyli osób fizycznych. Aby podpis elektroniczny był równoważny własnoręcznemu, musi on spełniać wymogi przewidziane dla zaawansowanego podpisu elektronicznego określone w sekcji 18 *Ustawy o podpisach elektronicznych*³⁷. W ustawie brak jest jakiegokolwiek wzmianki o możliwości składania podpisu w formie pieczęci elektronicznej przez podmiot publiczny.

Kwestia weryfikacji podpisu elektronicznego w fińskiej ustawie jest ściśle związana z certyfikatem. W prawie fińskim został on określony jako dane w formie elektronicznej, które stwarzają powiązanie pomiędzy danymi służącymi do weryfikacji podpisu elektronicznego osoby podpisującej się oraz potwierdzają jej tożsamość.

3.1.3 Prawo umów a procedura zawarcia umowy elektronicznej.

Ustawa o podpisach elektronicznych reguluje wyłącznie typy podpisów elektronicznych i procedurę ich weryfikacji. Natomiast poza zakresem jej regulacji pozostaje relacja pomiędzy stronami stosunku zobowiązaniowego, które korzystają ze środków komunikacji elektronicznej i posługują się jednym z podpisów elektronicznych. Ustawa przewiduje zwykły podpis elektronicznych oraz zaawansowany, który może posiadać kwalifikowany certyfikat i być sporządzony przy pomocy bezpiecznych urządzeń. Zgodnie z ustawą za podpis elektroniczny równoważny podpisowi własnoręcznemu uważa się tylko zaawansowany podpis elektroniczny utworzony za pomocą środków, które podpisujący może mieć pod swoją wyłączną kontrolą³⁸ oraz który powiązany jest z innymi danymi w taki sposób, że każda późniejsza zmiana będzie wykrywalna (kwalifikowany certyfikat)³⁹. Co do zasady fińskie prawo umów elektronicznych nie przewiduje dodatkowych wymogów dla skutecznego przedstawienia i dostarczenia oferty, a następnie zawarcia umowy, za pośrednictwem nowoczesnych środków komunikowania się na odległość. Oznacza to, że zaproszenie do zawarcia umowy, oferta lub sama umowa, które są

³⁷ Zgodnie z ustawą, aby podpis elektroniczny był równoważny własnoręcznemu to powinien zostać sporządzony za pomocą bezpiecznych urządzeń i posiadać kwalifikowany certyfikat.

³⁸ tzw. bezpieczne urządzenia. Sekcja 18 *Ustawy o podpisach elektronicznych*.

³⁹ Por. P. Künnap, *Benchmarking on existing national legal e – business practices*, DG ENTR/04/68 Country report – Finland, <http://ec.europa.eu/enterprise/ict/policy/legal/2006-bm-cr/finland.pdf> [05.11.2008].

przesłane drogą elektroniczną, uważać należy za ważne i wiążące w świetle prawa⁴⁰. Jednakże, aby skutecznie zawrzeć drogą elektroniczną wiążącą umowę, dla której prawo wymaga podpisu własnoręcznego, należy posłużyć się omówionym już zaawansowanym podpisem elektronicznym z sekcji 18 *Ustawy o podpisach elektronicznych*⁴¹. Ponadto prawodawca fiński wymaga, aby sposób zawierania jakiejkolwiek umowy elektronicznej a następnie jej przechowywania uniemożliwiał jakąkolwiek późniejszą jednostronną modyfikację ich treści. Spełnienie powyższych wymogów jest konieczne, aby skutecznie zawrzeć umowę w środowisku elektronicznym. W przypadku, gdy jedną ze stron umowy jest konsument powyżej wspomniane przepisy zostaną uzupełnione przez szereg szczegółowych regulacji mających na celu ochronę interesu słabszej strony stosunku. Przykładowo w *Ustawie o ochronie konsumentów* wprowadzono dodatkowe wymogi, będące refleksem implementacji wspomnianej już *Dyrektywy o handlu elektronicznym* oraz *Dyrektywy 1997/7/WE w sprawie ochrony konsumentów w przypadku umów zawieranych na odległość* i *Dyrektywy 2002/65/WE dotyczącej sprzedaży konsumentom usług na odległość*⁴². Znajdują one zastosowanie w przypadku zawierania umów za pośrednictwem jakichkolwiek środków umożliwiających komunikację na odległość (w tym drogą elektroniczną)⁴³.

Nie wszystkie umowy mogą być jednak zawierane elektronicznie z uwagi na wymogi zawarte w przepisach szczegółowych. Przykładowo sprzedaż nieruchomości wymaga weryfikacji ze strony upoważnionego do tego podmiotu władzy publicznej. Podobnie intercyza wymaga spełnienia określonych prawem wymogów i nie może zostać zawarta za pośrednictwem środków komunikacji elektronicznej.

⁴⁰ Analogicznie sytuacja przedstawia się w przypadku tradycyjnych umów, które dla swojej ważności nie wymagają spisania. Czyli forma papierowa jest ekwiwalentna ustnej i elektronicznej, pod warunkiem jednak, że na gruncie prawa nie jest zostały ustanowione dodatkowe wymogi takie jak chociażby wspomniany już podpis własnoręczny.

⁴¹ Najwyższy Sąd Administracyjny dał wyraz tej koncepcji w orzeczeniu z dnia 23.12.2005 w sprawie 2722/2/03. Sprawa dotyczyła wymogu posługiwania się zaawansowanym podpisem elektronicznym (z sekcji 18 *Ustawy o podpisach elektronicznych*) w umowach elektronicznych zawieranych przez brokera specjalizującego się w obrocie nieruchomościami. Sąd zauważył, że wymóg stosowania podpisu elektronicznego z zaawansowanym certyfikatem lub innych równoważnych środków, zależy od przepisów prawa. Podkreślił, iż dotychczas funkcjonujące regulacje prawne powinny być stosowane analogicznie w środowisku elektronicznym. Por: *Benchmarking of existing national legal... Op. cit.*, p. 8.

⁴² Zarówno art. 5 *Dyrektywy 2000/31/WE o handlu elektronicznym*, jak i art. 4 i 5 *Dyrektywy 1997/7/WE w sprawie ochrony konsumentów w przypadku umów zawieranych na odległość* oraz art. 3, 4 i 5 *Dyrektywy 2002/65/WE dotyczącej sprzedaży konsumentom usług finansowych* zostały prawidłowo implementowane do fińskiego prawa umów. Żadne surowsze wymogi niż te określone przez ustawodawcę wspólnotowego nie zostały przewidziane w prawie fińskim.

⁴³ Zgodnie z *Ustawą o ochronie konsumentów* (sekcja 13 i 14) usługodawca jest obowiązany poinformować usługobiorcę w przypadku umów zawieranych na odległość w sposób jasny, jednoznaczny i zrozumiały o danych adresowych podmiotu, istotnych właściwościach świadczenia i jego przedmiotu, o cenie lub wynagrodzeniu za świadczone usługi, prawie i zasadach wypowiedzenia umowy, o sposobie składania reklamacji, o kolejnych etapach technicznych procedury prowadzącej do zawarcia umowy, o zasadach przechowywania i możliwości dostępu do treści umowy, o języku właściwym dla umowy oraz o środkach technicznych używanych do kontroli błędów popełnianych przy wpisywaniu danych przed złożeniem zamówienia, etc. Informacja ta powinna zostać dostarczona w formie pisemnej lub elektronicznej w takiej postaci, że konsument może te informacje przechowywać i odtwarzać w zwykłym toku czynności. Szczegółowe omówienie wszelkich aspektów związanych z umowami elektronicznymi w kontekście ochrony konsumenta znacznie wykraczałoby poza ramy niniejszego opracowania. Ten krótki zarys problematyki miał na celu wskazanie, iż sama *Ustawa Prawo umów* ma wyłącznie charakter ramowy, który ulega licznym modyfikacjom w zależności od podmiotów danego stosunku prawnego.

3.2 Interpretacja umowy.

Zagadnienia związane z interpretacją umów mają szczególne znaczenie w kontekście prawidłowego wykonania zobowiązania. Koniecznym wtedy staje się prawidłowe określenie jego treści. Postanowienia umów, które budzą wątpliwości interpretacyjne, mogą zostać podważone w toku właściwego postępowania. Wartym nadmienia jest fakt, że strony, które pragną dochodzić swoich praw mają do dyspozycji dwie potencjalne drogi, tj. postępowanie przed sądem powszechnym lub w drodze postępowania arbitrażowego⁴⁴. Sędzia lub arbiter jako osoba trzecia, niezależna względem będących w sporze stron, jest upoważniony do interpretacji spornych fragmentów umów i do decydowania o ich wiążącym, bądź nie charakterze. Aczkolwiek zarówno sędzia, jak i arbiter w procesie interpretacji związani są określonymi zasadami. Wspomniane reguły i wytyczne interpretacyjne nie zostały jednak w większości skodyfikowane. Sędzia lub arbiter, dokonując interpretacji, powinien również odwołać się do reguł ukształtowanych na gruncie doktryny lub wywodzących się z niepisanych źródeł prawa takich jak zwyczaj, precedens, czy też zasady prawa. Należy również podkreślić, że wspomniane wcześniej teorie umów mają również diametralny wpływ na ostateczny wynik interpretacji. *Teoria woli* (subiektywna) opiera się za założeniu, że umowa powstaje jako efekt wolnej woli jednostki i w związku z tym dąży przede wszystkim do odtworzenia zgodnej woli stron⁴⁵. Aczkolwiek rezultat otrzymany w wyniku zastosowania paradygmatów wywodzących się z przedstawionej koncepcji subiektywnej rzadko będzie satysfakcjonujący, gdyż powstały spór jest właśnie efektem braku wspólnego stanowiska stron w kwestii interpretacji treści umowy. Opierając się na regułach interpretacyjnych można ewentualnie starać się odtworzyć pierwotną wolę stron, jeżeli jeszcze na tym etapie była ona kompatybilna. Natomiast *teoria zaufania* (obiektywna) odwołuje się do brzemiennej w skutkach paradygmatu, iż to właśnie wzajemne zaufanie stron stanowi fundament dla zobowiązania umownego. W związku z tym, zastosowanym w umowie zwrotom i wyrażeniom powinno się nadać powszechne znaczenie. Zasada ta stanowi odzwierciedlenie samej idei *teorii zaufania*⁴⁶. Reguła ta ma ogromne znaczenie w praktyce. Wyrażeniom użytym w umowie nadaje się znaczenie, w jakim są one powszechnie używane. W efekcie obszar, w którym wymagane jest uwzględnienie przez sędziego lub arbitra indywidualnej interpretacji umowy przez stronę, jest zredukowany

⁴⁴ Pierwsza opcja opiera się na sądowej ingerencji w prawa i obowiązki stron celem zapewnienia ekwiwalentności świadczeń. Sądy w Finlandii mają dość szerokie upoważnienie do ingerencji w treść umów. Aczkolwiek naruszenie równowagi musi być oczywistym, by sprawa mogła zakończyć się satysfakcjonującym poszkodowaną stronę wyrokiem. Alternatywną drogą jest poddanie sporu pod arbitraż. Główna Izba Handlu zapewniła stronom prawo wyboru pomiędzy stałymi trybunałami arbitrażowymi a tzw. arbitrażem *ad hoc*. W obu wypadkach wydane wyroki uważane są za ważne i wiążące w świetle prawa, a ich wykonanie jest prawnie zagwarantowane.

⁴⁵ J. Pöyhönen, *Contracts... Op. cit.*, s. 67.

⁴⁶ *Ibidem*.

to koniecznego minimum⁴⁷. Powyżej wspomniane koncepcje mają dominujące znaczenie w procesie interpretacji umów. Aczkolwiek koncepcja odwołująca się do obiektywnych wyznaczników wydaje się być dominującą w praktyce⁴⁸.

Do kolejnych reguł interpretacyjnych należy zaliczyć obowiązek odniesienia się do kontekstu oraz okoliczności towarzyszących procesowi ustalania jej treści oraz wymóg odwołania się do praktyki przyjętej w analogicznych sytuacjach. Jeżeli, w wyniku zastosowanych reguł wykładni wciąż nie zostanie uzyskany jednoznaczny wynik interpretacji to należy odwołać się do wytycznych o charakterze uzupełniającym. Najważniejszą taką dyrektywą jest zasada *in dubio contra stipulatorem*⁴⁹. Zgodnie z nią konsekwencje zastosowania niejasnych sformułowań w umowie ponosi strona, która przygotowała treść danej klauzuli. Ramy niniejszej pracy uniemożliwiają przedstawienie wszystkich reguł rządzących interpretacją umów. Należy jedynie zaznaczyć, że ich źródłem na równi z prawem pisany jest szeroka kategoria tzw. *pozostałych źródeł prawa*.

Przedstawione reguły stosuje się analogicznie w sytuacji, gdy interpretacji poddawana jest treść umowy elektronicznej.

3.3 Ważność umowy.

Koncepcja ważności umów ewoluowała w fińskiej doktrynie. Początkowo konstrukcja systemu prawa kontraktów przewidywała, że ważność umowy ma charakter bezwzględny⁵⁰. W efekcie jakakolwiek niezgodność powodowała jej nieważność⁵¹. Koncepcja ta spotkała się z szeroką krytyką w doktrynie⁵². Nowa generalna klauzula⁵³ jako efekt nowelizacji z 1982 roku diametralnie zmieniła opisaną powyżej sytuację⁵⁴. Obecne brzmienie Ustawy *Prawo umów* umożliwia dokonanie modyfikacji tylko niektórych postanowień umowy, a sama umowa mimo to pozostaje w mocy. Ponadto sąd może zmienić sposób wykonania praw i obowiązków przez strony, by uwzględnić i zrównoważyć sporne interesy stron⁵⁵. Oczywiście strony muszą przedstawić dowody na poparcie swojego żądania w toku postępowania dowodowego⁵⁶.

⁴⁷ Sądy mogą skoncentrować się na analizie okoliczności umożliwiających określenie powszechnego znaczenia spornych terminów zamiast badać w oparciu o poszlaki o wybitnie subiektywnym charakterze wolę jednostki w danym miejscu i czasie.

⁴⁸ W fińskim prawie umów respektowana jest zasada *falsa demonstratio non nocet*.

⁴⁹ W szczególności, jeżeli spór dotyczy tzw. wzorców umów.

⁵⁰ Potocznie zwana *all or nothing situation*.

⁵¹ J. Pöyhönen, *Contracts... Op. cit.*, s. 69.

⁵² H. Beale, A. Hartkamp, H. Kötz, D. Tallon (red.), *Contrat Law. Cases, materials and texts*, Hart Publishing, 2002, s.333.

⁵³ Sekcja 36 ustawy *Prawo umów*.

⁵⁴ Sekcja 36 (956/1982)(1) *Jeżeli warunki umowy są nieuczciwe lub ich wykonanie prowadziłoby do nieuczciwych rezultatów, warunki te mogą zostać zmienione lub unieważnione. W określaniu, co należy uważać za nieuczciwe należy wziąć pod uwagę kontekst zawarcia umowy, pozycję stron, okoliczności przeważające oraz inne czynniki* [tłum. autorki].

⁵⁵ Wspomniana nowelizacja umożliwiła sądowi szeroką ingerencję w prawa i obowiązki stron stosunku zobowiązaniowego.

⁵⁶ Można wskazać dwie fundamentalne zasady fińskiego postępowania dowodowego w procesie cywilnym. Zgodnie z pierwszą z nich strony sporu mają zagwarantowane prawo do samodzielnego doboru dowodów na poparcie swych

W niniejszej pracy zostaną również nakreślone kwestie związane z wadami oświadczenia woli w kontekście problematyki umów elektronicznych. Fiński system prawa cywilnego wśród wad oświadczenia woli wyróżnia: zarzut działania pod przymusem, podstęp, bezprawny wpływ oraz błąd. Zgodnie z systematyką *Prawa umów* jako pierwsze zostaną przybliżone zagadnienia związane z **zarzutem działania pod przymusem**. Zgodnie z sekcją 28 ustawy *Prawo umów* osoba, która została zmuszona do zawarcia umowy, może uwolnić się od skutków swojego oświadczenia woli. Jednakże, aby skutecznie skorzystać z tej normy prawnej, muszą zostać spełnione określone warunki. Pojęcie bezprawnej groźby dotyczy przede wszystkim sytuacji, gdy stronie lub jakiegokolwiek osobie trzeciej groziło poważne niebezpieczeństwo osobiste lub majątkowe ze strony jej kontrahenta lub osoby trzeciej działającej za jego wiedzą i zgodą⁵⁷. Umowa taka jest nieważna z mocy prawa. Sankcja ta znajduje zastosowanie nawet, jeżeli strona nie wiedziała o użyciu przymusu względem niej i w efekcie mimo wszystko działała w dobrej wierze zgodnie ze swoją wolą.

Umowa zawarta w skutek bezprawnej groźby może stać się nieważną nawet, jeżeli nie zaistniała sytuacja opisana w doktrynie jako *ciężki przymus*. Groźba ta powinna być wtedy efektem samodzielnego działania jednej ze stron umowy lub osoby trzeciej za jej wiedzą i zgodą (zarzut złej wiary)⁵⁸. W przeciwnym wypadku umowa jest ważna.

Jeżeli, bezprawna groźba jest efektem autonomicznego działania osoby trzeciej⁵⁹ a druga strona umowy pozostaje w dobrej wierze (tzn. nie jest i potencjalnie nie mogła być świadoma istnienia bezprawnej groźby zastosowanej przez osobę trzecią) to sytuacja strony poszkodowanej ulega diametralnej zmianie. Umowa zostanie skutecznie zawarta, o ile strona względem, której został zastosowany przymus, zawiadomi bez zbędnej zwłoki o tym fakcie drugą stronę.

twierdzeń. Natomiast zgodnie z drugą sąd ma zagwarantowane prawo swobodnej oceny przedstawionych dowodów. Szczególne znaczenie dla fińskiej procedury cywilnej ma wspomniana *swobodna ocena dowodów*. Zasada ta została w prowadzona do *Kodeksu Postępowania Cywilnego* (w j. fińskim: *Oikeudenkäymiskaari*) 4/1734; Tłumaczenie w j. angielskim dostępne na stronie: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1734/en17340004?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=procedure> [07.11.2008]) dopiero w latach 40-tych. Przepis ten stanowi, że *Po uważnym rozważeniu wszelkich okoliczności, na które została zwrócona uwaga* [sądu w toku postępowania dowodowego, przyp. autorki], *sąd zadecyduje o tym, co powinno zostać uznane za prawdziwe*. W efekcie fińska doktryna bezsprzecznie uznaje dowód z dokumentu elektronicznego jako równoważny dowodowi z dokumentu papierowego lub z przesłuchania świadka, pozostawiając kwestię ostatecznego rozstrzygnięcia niezawisłemu sądowi. Por. *Benchmarking of existing national legal e-business practices*, DG ENTR/04/68, Country report – Finland, <http://ec.europa.eu/enterprise/ict/policy/legal/2006-bm-cr/finland.pdf> [07.11.2008] oraz K. Kujanem, *E – service... Op. cit.*, s. 1.

⁵⁷ Ustawodawca dla opisanej sytuacji stosuje termin *ciężki przymus*, aby uwypuklić istotę. Z zarzutu działania pod ciężkim przymusem może skorzystać strona oraz osoby jej bliskie.

⁵⁸ Sekcja 29 ustawy *Prawo umów*.

⁵⁹ Sekcja 28 (2) ustawy *Prawo umów*. Warunkiem jest jednak, że druga strona umowy pozostaje w dobrej wierze, tzn. nie jest świadoma istnienia bezprawnej groźby zastosowanej przez osobę trzecią. Celem jest zapewnienie ochrony również stronie działającej w dobrej wierze względem, której przymus nie był stosowany.

Dokonanie notyfikacji uprawnia poszkodowaną stronę do powoływania zarzutu działania pod przymusem względem kontrahenta.

Przyjęta w *sekcji 28 i 29* koncepcja wskazuje, iż zastosowanie wspomnianego *ciężkiego przymusu* obłożone jest dużo poważniejszymi sankcjami, niż pozostałe potencjalne formy użycia bezprawnej groźby. Jest to spowodowane poważnymi konsekwencjami jakie potencjalnie mogą być efektem podjętych działań. Stąd szerszy zakres uprawnień strony poszkodowanej jest jak najbardziej uzasadniony.

Natomiast *sekcja 30* omawianej ustawy poświęcona jest wszelkim aspektom prawnym związanym z pojęciem **podstępu**. Zgodnie z literalną treścią *sekcji 30* z podstępem mamy do czynienia, jeżeli osoba zawarła umowę kierując się nieprawdziwymi informacjami. Warunkiem jest jednak, aby została ona wprowadzona w błąd przez drugą stronę umyślnie lub w skutek jej lekkomyślności. Ponownie warunkiem koniecznym skutecznego powołania się na *sekcję 30* jest zaistnienie złej wiary kontrahenta⁶⁰. Aby zapewnić ochronę niewinnej stronie, ciężar dowodu został przerzucony na drugą stronę, która musi dowieść swojej niewinności⁶¹.

Kolejnym zagadnieniem, który pozostaje w immanentnym związku z ważnością umów jest tzw. **bezprawny wpływ**. Pierwowzorem dla konstrukcji prawnej *bezprawnego wpływu* były przepisy regulujące lichwę. W trakcie prac nad ustawą *Prawo umów* zakres ochrony niewinnej strony został jednak poszerzony o wszelkie formy jakiegokolwiek wykorzystywania słabszej pozycji drugiej strony. Obecnie lichwa stanowi jedną z potencjalnych sytuacji, która mieści się w zakresie *sekcji 31*. Zgodnie z koncepcją przedstawioną przez J. Pöyhönen⁶² kryteria z *sekcji 31* ustawy *Prawo umów* mogą zostać podzielone na dwie koherentne grupy. Do pierwszej grupy należą te okoliczności, które w sposób jednoznaczny wskazują, iż jedna ze stron wykorzystuje swoje korzystniejsze położenie. Do takich sytuacji należy konfiskata majątku słabszej strony, wykorzystywanie braku doświadczenia, niedołęstwa lub nieostrożności, a także stosunek zależności pomiędzy stronami. Okoliczności te należy analizować uwzględniając subiektywne odczucia każdej ze stron. Natomiast do drugiej grupy należą cechy charakteryzujące świadczenia nieekwiwalentne. Ustawodawca pod tym terminem rozumie takie świadczenia, która dają uprzywilejowaną pozycję silniejszej stronie⁶³, a naruszenie równowagi w stosunku zobowiązaniowym jest wynikiem jej godnego potępienia zachowania.

⁶⁰ Pod pojęciem *złej wiary* zgodnie z *sekcją 30* należy rozumieć taką sytuację, gdy druga strona umowy celowo wprowadziła w błąd lub gdy wiedziała, że niewinna strona działała pod wpływem błędnych informacji.

⁶¹ Domniemanie obciąża stronę, która wprowadziła w błąd.

⁶² J. Pöyhönen, *Contracts... Op. cit.*, s. 73.

⁶³ Pozycja ta jest efektem uzyskania przez silniejszą stronę od słabszej świadczenie, którego wartość przewyższa w rażącym stopniu wartość jej własnego świadczenia. Konsekwencje są tożsame w sytuacji, gdy to osoba trzecia wykorzystuje niekorzystne położenie słabszej strony, a druga strony o tym wiedziała lub przy zachowaniu należytej staranności powinna wiedzieć.

Problematyka **błędu** jako wady oświadczenia woli została uregulowana w *sekcji 32*. Tytułem wstępu należy zaznaczyć, iż fińskie prawo cywilne rozróżnia dwa rodzaje błędów, tj. błąd dotyczący motywów działania, który nie podlega ochronie⁶⁴, oraz błąd co do sposobu wyrażenia swojej woli. Wspomniana *sekcja 32* ustawy reguluje dwie pokrewne sytuacje. Ustęp 1 odnosi się do sytuacji, w której jedna ze stron „działa pod wpływem błędu w druku lub innego błędu”⁶⁵, co powoduje, że treść złożonego oświadczenia woli różni się od pierwotnie zamierzonej treści. Umowa taka nie wiąże jednak, jeżeli którakolwiek ze stron działała w złej wierze. Natomiast sekcja ta nie odnosi się do sytuacji, gdy strony podpisały umowę w odmienny sposób rozumiejąc jej treść. W momencie zaistnienia takiej ewentualności, sąd będzie musiał odwołać się do omówionych już zasad interpretacji treści umów.

Drugi typ błędu zwany jest w doktrynie *błędem w przekazie*⁶⁶. Jeżeli, wiadomość zawierająca oświadczenie woli jest przesyłana za pośrednictwem posłańca lub telegramu i ulegnie ona zniekształceniu przez osobę użytą do jego przesłania lub w skutek błędu w trakcie transmisji, to nie wiąże ona wysyłającego w tej formie, w jakiej dotarła do drugiej strony, nawet jeżeli odbiorca był w dobrej wierze⁶⁷. Aczkolwiek, wysyłający obowiązany jest poinformować odbiorcę bez zbędnej zwłoki, że nie chce zostać związany umową zawartą wskutek oświadczenia, które uległo zniekształceniu. W przeciwnym wypadku umowa, mimo zniekształcenia, będzie wiązać obie strony. Pod warunkiem jednak, że odbiorca był w dobrej wierze. Należy zaznaczyć, że w orzecnictwie fińskim można zauważyć tendencję do obarczania odpowiedzialnością za zmiany w treści oświadczenia podmioty, które są odpowiedzialne za prawidłowe działanie użytego środka komunikacji. Jest to szczególnie ważne w kontekście omawianej problematyki umów elektronicznych.

Ważką kwestią jest również dość specyficzna regulacja *sekcji 33* omawianej ustawy. Przepis ten znajduje zastosowanie w przypadku, gdy zachodzi **niezgodność z zasadą słuszości lub dobrą wiarą** każdego, kto nie był świadom określonych okoliczności istniejących w chwili zawarcia umowy. Niniejszy przepis ustanowił bezwzględny obowiązek informowania drugiej strony o wszelkich okoliczności, które mogłyby w jakikolwiek sposób wpłynąć na jej decyzję o zawarciu umowy⁶⁸. W doktrynie regulacja ta zwana jest *małą klauzulą generalną*. Została ona ustanowiona, by zapewnić ochronę na gruncie prawa osobom w podeszłym wieku oraz ograniczonym w zdolności do czynności prawnych.

⁶⁴ Każdy ponosi odpowiedzialność za swoje oceny i podjęte decyzje będące efektem samodzielnie przeprowadzonego procesu myślowego.

⁶⁵ Art. 32 ust. 1.

⁶⁶ „Błąd w przekazie” odpowiada w polskiej doktrynie tzw. błędowi posłańca.

⁶⁷ Art. 32 ust. 2. W opisanej sytuacji błąd zaistnieje niezależnie od intencji i działań podjętych przez strony.

⁶⁸ Co najmniej potencjalna możliwość, iż druga strona była świadoma istnienia tych okoliczności, jest konieczna, by umowa mogła być skutecznie zawarta.

Natomiast *duża klauzula generalna* stanowi jedną z ciekawszych⁶⁹ konstrukcji prawnych ukształtowanych pierwotnie przez fińską doktrynę a następnie usankcjonowanych prawnie⁷⁰. Jeżeli warunki kontraktu są nieuczciwe lub ich dopełnienie prowadziłyby do nieuczciwych rezultatów, mogą one zostać zmieniona lub unieważnione. Pierwotnie obowiązujące przepisy uniemożliwiały jakiegokolwiek zmiany treści umowy, która mogła być tylko ważna w całości. W określaniu, co jest nieuczciwe należy brać pod uwagę okoliczności, w których została zawarta umowa, pozycję stron, kontekst a także inne czynniki⁷¹.

W kontekście umów elektronicznych problematyka **ogólnych warunków umowy** nie może zostać pominięta. Ogólne warunki staną się częścią umowy tylko pod warunkiem, że istnieje jednoznaczna zależność pomiędzy nimi a zawartą umową⁷². Ogólne warunki umowy powinny zostać uwzględnione w dokumentacji lub sama umowa powinna w sposób bezpośredni odwoływać się do nich w swojej treści. Przepisy te jednak nie znajdują zastosowania do umów, w których stroną jest konsument. Konsument jest chroniony *Ustawą o ochronie konsumenta*, która zapewnia bardziej kompleksową ochronę niż *Prawo umów*. Zgodnie z treścią ustawy ogólne warunki umowy, które zostały wysłane dopiero wraz z fakturą lub rachunkiem lub są tylko udostępnione na stronie internetowej i obowiązek zapoznania się z ich treścią nie został uwzględniony bezpośrednio w proces zawierania umowy za pomocą środka komunikacji na odległość, są pozbawione mocy prawnej⁷³. Ogólne warunki umów powinny zostać udostępnione i zaakceptowane⁷⁴ przed zawarciem umowy. Nie ma znaczenia jednak czy konsument faktycznie się z nimi zapoznał, czy też kliknięcie było aktem czysto mechanicznym. Ustawa ta zakazuje również umieszczania zarówno w treści umowy z konsumentem jak i w ogólnych warunkach umów jakiegokolwiek klauzul, które zostały uznane za nieuczciwe (tzw. klauzul abuzywnych⁷⁵).

⁶⁹ Konstrukcja ta jest specyficzna z dwóch powodów. Po pierwsze prawo fińskie, jak już wspomniano, pierwotnie jej nie przewidywało. Czyli jakakolwiek niezgodność powodowała daleko idące konsekwencje tj. nieważność umowy. Po drugie norma ta jest niezwykle lakoniczna. Doskonałe fińskie ustawodawstwo ponownie w prosty i jasny sposób ukształtowało niezwykle doniosłą w praktyce regułę. Pozostaje ona adekwatna mimo dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości i zapewnia, podobnie jak całe ustawodawstwo fińskie, trwałość przyjętych konstrukcji i niezwykle rzadkie nowelizacje aktów prawnych.

⁷⁰ Z uwagi na ograniczone ramy pracy ewolucja na gruncie nauki, doktryny oraz judykatury *dużej klauzuli generalnej* została pominięta.

⁷¹ J. Pöyhönen, *Contracts... Op. cit.*, s. 77 – 78.

⁷² Jeżeli umowa zawierana jest między przedsiębiorcami spełnienie tego wymogu nie jest konieczne, wystarczy, że jest to element stałej praktyki między stronami.

⁷³ *Benchmarking of existing national legal... Op. cit.*, p. 9.

⁷⁴ Akceptacja może nastąpić zarówno przez złożenie podpisu jak i przez tzw. „kliknięcie myszką” na specjalny przycisk.

⁷⁵ Pod pojęciem *klauzula abuzywana* należy rozumieć postanowienie umowy, nieuzgodnione indywidualnie z konsumentem, a kształtujące jego obowiązki i prawa w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami lub rażąco naruszające jego interesy. Jest ona z mocy prawa nieważna, aczkolwiek sama umowa może zostać mimo to skutecznie zawarta.

4. FIŃSKIA LEGISLACJA I PRAKTYKA ADMINISTRACYJNA W ZAKRESIE DOTYCZĄCYM UMÓW ELEKTRONICZNYCH ORAZ PODPISU ELEKTRONICZNEGO – PODSUMOWANIE I OCENA.

Spójna wizja społeczeństwa informacyjnego reprezentowana przez elity polityczne i gospodarcze oraz konsekwentnie realizowana polityka państwa stworzyła podwaliny sukcesu Finlandii i sprawiła, że ten stosunkowo niewielki kraj stał się jednym z liderów wśród technologicznie najlepiej rozwiniętych państw na świecie. W efekcie Finlandia trwale wpisała się w europejską koncepcję społeczeństwa informacyjnego⁷⁶. W tworzeniu społeczeństwa internetowego stosunkowo znaczny udział biorą organy władzy państwowej. Podejmowane działania mają zapewnić realizację priorytetów rozwojowych w ramach długookresowej polityki społeczno-gospodarczej państwa.

Dogłębna analiza przepisów regulujących problematykę umów elektronicznych oraz związane z nią kwestie podpisu elektronicznego umożliwiła dokonanie oceny fińskiej legislacji ze wskazaniem zalet przyjętych konstrukcji oraz identyfikację słabości rozwiązań i związanych z nimi potencjalnych zagrożeń.

Niewątpliwie prawo fińskie zapewnia efektywną ochronę konsumentom. Nie tylko na gruncie prawa cywilnego materialnego i procesowego, ale również za pomocą innych aktów prawnych. Na uwagę zasługuje rozbudowany system alternatywnych metod rozstrzygania sporów. Zapewnia on stronom w sporze m. in. możliwość skorzystania z pośrednictwa i sugestii rzeczników konsumentów, a także umożliwia przedstawienie sprawy Radzie do spraw Skarg Konsumentów⁷⁷. Aczkolwiek wydane przez nią decyzje nie są wiążące, a ich wykonanie nie jest zagrożone sankcjami prawnymi, to są one przestrzegane w praktyce. Poza wspomnianymi mechanizmami i podmiotami odpowiedzialnymi za ochronę konsumenta, istnieje również specjalny organ administracji publicznej, tj. Rzecznik do spraw Konsumentów. Do jego kompetencji należy nadzorowanie praktyk rynkowych i warunków ogólnych umów. Jest on również upoważniony

⁷⁶ Por. J. Wierzbowski, *Fińska droga do społeczeństwa informacyjnego i gospodarki opartej na wiedzy*, Instytut Łączności, Warszawa, 2003, s. I – VII.

⁷⁷ Zasady funkcjonowania Rady określa *Kuluttajansuojalaki 20.1.1978/41*; angielska wersja jest dostępna na stronie: <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1978/en19780038.pdf> [12.11.2008].

Rada ta ustanowiła liczne wytyczne i instrukcje, które mają na celu usprawnienie i ułatwienie koegzystencji pomiędzy konsumentami i przedsiębiorcami. Stanowią one cenne źródło wskazówek interpretacyjnych, które uzupełniają wykładnię prawa i udoskonalają proces stosowania prawa. Jako przykład można przywołać wytyczne Rady do spraw Skarg Konsumentów dotyczące procedury zwania umowy drogą elektroniczną za pośrednictwem strony WWW, której elementem są ogólne warunki umowy. Aby została ona skutecznie zawarta konsument w sposób jasny i niebudzący wątpliwości powinien zostać informowany na każdym etapie zawierania umowy o konsekwencjach złożenia oświadczenia woli oraz o treści ogólnych warunków umowy. Zapoznanie się z tymi informacjami powinno być każdorazowo potwierdzane przez naciśnięcie odpowiedniego przycisku na dole strony WWW. Rada określiła również bardziej szczegółowe wytyczne dotyczące technicznych aspektów dokonywania powyżej wspomnianych czynności.

do asystowania konsumentowi w postępowaniu przed sądem powszechnym. Może również wydawać prawnie skuteczne decyzje w kwestiach należących do jego właściwości⁷⁸. Najefektywniejszym narzędziem w jakie został wyposażony przez prawo Rzecznik ds. Konsumentów jest możliwość wydawania tymczasowych nakazów sądowych zakazujących posługiwania się klauzulami, które uzna on za nieprawidłowe⁷⁹. Bardzo interesującym organem władzy publicznej jest również Rzecznik ds. e-commerce wspólny dla wszystkich państw nordyckich. Do jego zadań również należy opiniowanie aktów prawnych, kontrola legislacji państw skandynawskich w zakresie dotyczącym handlu elektronicznego a także wydawanie wytycznych, wskazówek i stanowisk⁸⁰.

Ważką kwestią w kontekście zapewnienia odpowiedniego środowiska dla dynamicznego rozwoju handlu elektronicznego jest problematyka faktur elektronicznych. Finlandia dokonała implementacji Dyrektywy 2001/115/WE⁸¹. Korzystanie w elektronicznej faktury odbywa się za zgodą stron. Jest ona równoważna fakturze papierowej. Podpis elektroniczny nie jest wymagany⁸².

Kwestią sporną również w Finlandii pozostaje podpis elektroniczny. Zaawansowany podpis elektroniczny z ważnym kwalifikowanym certyfikatem i sporządzony przy pomocy bezpiecznych urządzeń nie stał się tak powszechny wśród społeczeństwa Finlandii jak oczekiwano dokonując implementacji *Dyrektywy o podpisach elektronicznych*. Elektroniczne sądownictwo i elektroniczna administracja uznają, co prawda taki zaawansowany podpis elektroniczny jako formę identyfikacji strony, ale na równi z nią traktują inne metody, które zapewniają wiarygodny sposób ustalenia tożsamości (przykładowo indywidualny numer identyfikacyjny, numer dowodu osobistego lub konta bankowego a przede wszystkim samo dokonanie opłaty za pośrednictwem takiego konta⁸³). Ponadto kwestią otwartą wciąż pozostaje problem tzw. pieczęci elektronicznej. Należy również wspomnieć, iż ustawodawca fiński wykreował prawne i administracyjne bariery dla uznawania certyfikatów wydanych poza granicami Finlandii. Co prawda zgodnie z ustawą, wszelkie kwalifikowane certyfikaty wydane przez podmioty upoważnione do ich wydawania przez inne państwa członkowskie traktowane są na równi z fińskim. Jednak, w praktyce system został

⁷⁸ Pod warunkiem jednak, że w ciągu ośmiu dni decyzja nie zostanie zakwestionowana przez jedną ze stron sporu.

⁷⁹ Stały zakaz może zostać ustanowiony wyłącznie przez specjalnie do tego powołany Sąd ds. Rynku.

⁸⁰ Przykładowo można wskazać stanowisko wydane przez Rzecznika, zgodnie z którym nałożenie na konsumenta obowiązku zapłaty przed dostarczeniem przedmiotu świadczenia należy uznać za nieuczciwą praktykę (Por. *Position statement of the Nordic Consumer Ombudsmen on e-commerce and marketing on the Internet*, 2002, <http://www.forbrug.dk/english/dco/icpen0/nordic-cooperation/positionstatement/> [15.11.2008] Dokument ten obejmuje również inne wytyczne legalnego funkcjonowania na rynku elektronicznym odwołując się zarówno do legislacji jak i do przyjętych praktyk i zwyczajów w tym zakresie).

⁸¹ Dyrektywa Rady 2001/115/WE z dnia 20 grudnia 2001 r. zmieniająca dyrektywę 77/388/EWG w celu uproszczenia, modernizacji i harmonizacji ustanowionych warunków fakturowania w zakresie podatku od wartości dodanej.

⁸² Por. *Ustawa o podatku VAT 1501/1993*. W j. fińskim: *Arvonlisäverolaki*. Angielskie tłumaczenie jest dostępne na stronie: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1993/en19931501.pdf> [16.11.2008].

⁸³ Sam zaawansowany podpis elektroniczny jest umieszczany dowodach osobistych, kartach do bankomatu a nawet kartach SIM. Stał się on niezwykle popularną metodą identyfikacji. Aczkolwiek jak już wspomniano posługiwanie się wyłącznie zaawansowanym podpisem elektronicznym uniemożliwia zawarcie umowy dla której prawo wymaga podpisu własnoręcznego.

zaprojektowany w ten sposób, że nie wszystkie podmioty są w stanie sprostać prawnie określonym wymogom⁸⁴. Rozwiązanie to sankcjonuje faktyczny monopol fińskiego Centrum Rejestracji Populacji, który jest jedynym podmiotem świadczącym usługi certyfikacyjne w Finlandii. Kwestia ta jest kontrowersyjna i wymagałoby pewnych zmian, by zapewnić większą kompatybilność stworzonego systemu ze ogólnoeuropejskimi standardami.

Odrębną kwestią pozostaje ochrona, która jest zapewniona tzw. małemu biznesowi. Nie wydaje się być ona adekwatna do potrzeb. Obowiązek informacyjny względem konsumentów oraz inne mechanizmy gwarantowane przez prawo powinny również znaleźć zastosowanie w przypadku, gdy drugą stroną jest drobny przedsiębiorca. W praktyce nie ma większej różnicy pomiędzy poziomem wiedzy specjalistycznej dotyczącej zasad rynku przeciętnego konsumenta i drobnego przedsiębiorcy. Drobni przedsiębiorcy częstokroć nie dopełniają również obciążającego ich obowiązku informowania konsumentów. Powodem jest ponownie brak odpowiedniej wiedzy, a także dostatecznego dostępu do źródeł zapewniających jej uzyskanie.

Ważką kwestią pozostaje brak zaufania między stronami stosunku zobowiązaniowego kreowanego wyłącznie w skutek działań podejmowanych za pośrednictwem środków komunikacji elektronicznej, tj. bez fizycznej obecności stron, oraz nie wystarczająco satysfakcjonujący poziom bezpieczeństwa w środowisku elektronicznym. W szczególności, iż nawet zaawansowany podpis elektroniczny sporządzony za pomocą bezpiecznych urządzeń nie daje niczym niewzruszonej pewności i zaufania co do wiarygodnej identyfikacji strony. Nigdy nie można wykluczyć nieautoryzowanego posłużenia się nim przez osoby trzecie. W świecie wirtualnym okoliczność ta jest dużo bardziej niebezpieczna niż podrobienie własnoręcznego podpisu. Sfałszowanie tradycyjnego podpisu pozostawia ślad materialny i w toku badań kryminalistycznych zawsze istnieje możliwość jego wykrycia. Posłużenie się przez osobę trzecią podpisem elektronicznym przypisanym komuś innemu jest fałszerstwem wręcz doskonałym. W systemie nie pozostaje żaden ślad tego, że ktoś nieuprawniony posługiwał się bezpiecznymi urządzeniami służącymi do sporządzania zaawansowanego podpisu elektronicznego.

Ponadto społeczeństwo fińskie wciąż pozostaje nieufne względem szerszego stosowania nowoczesnych rozwiązań w praktyce. W szczególności w kontekście licznych oszustw internetowych, o których było głośno w mediach w ciągu ostatnich kilku lat. Sama umiejętność posługiwania się nowoczesnymi rozwiązaniami technologicznymi nie jest nie jest równoznaczna ze wzrostem powszechnego korzystania z nich. Konieczne są głębokie zmiany aksjologiczne,

⁸⁴ *Benchmarking of existing national legal... Op. cit.*, p. 6.

ontologiczne i behawioralne⁸⁵. Ważką kwestią pozostaje również zapewnienie odpowiedniego poziomu edukacji konsumentów. Poziom bezpieczeństwa zapewniony na gruncie prawa wciąż pozostaje w rozdźwięku z efektywnym jego wykorzystaniem w skutek nieświadomości użytkowników.

Kierunki rozwojowe otwierające nowe horyzonty wyznaczają przyszłość społeczeństwa informacyjnego. Handel elektroniczny i wykorzystanie technologii informacyjnych dla innych form działalności jest jednym z priorytetów w ramach podejmowanych inicjatyw. Kompleksowe podejście do problemu oraz pragmatyczna i konsekwentnie realizowana polityka państwa a także interdyscyplinarność oraz zorientowanie także na sfery przyszłych potrzeb społecznych sprawiły, że transformacja cywilizacyjny Finlandii zakończyła się tak spektakularnym sukcesem. Państwo to stało się swoistym wzorem w efektywnym wykorzystaniu technologii informacyjnych i komunikacyjnych we wszystkich przejawach życia społecznego dla innych państw jak i dla całej Wspólnoty Europejskiej. Bazując na dotychczasowych trendach można zaryzykować nawet stwierdzenie, że remedium na każde ze wskazanych powyżej zagrożeń oraz na inne, które dopiero w przyszłości zostaną zidentyfikowane, stanie się ponownie wzorem dla regulacji prawnej w ramach całej Unii Europejskiej.

⁸⁵ Aczkolwiek należy zaznaczyć, że Finowie od lat przodują w zastosowania technologii informacyjnych (np. transakcje bankowe za pośrednictwem Internetu i telefony bezprzewodowe). Por. J. Wierzbowski, *Fińska droga do społeczeństwa...* *Op. cit.*, s. 38.

LITERATURA:

Beale H., Hartkamp A., Kötz H., Tallon D. (eds.), *Contratc Law. Cases, materials and texts*, Hart Publishing, 2002, p.333;

Georgiou L., Smith K., Toivanen O., Ylä-Anttila P., *Evaluation of the Finnish Innovation Support System*, Ministry of Trade and Industry, Finland, 5/2003, Edita Publishing Ltd

Greve B., *What Characterise the Nordic Welfare State Model*, 'Journal of Social Sciences', 3 (2), 2007;

Kujanen K., *E – servnice In Finland*,
<http://www.univie.ac.at/RI/IRIS2003/beitraege/kujanen.pdf>;

Kujanen K., *E-services in the courts in Finland*, Presentation at the seminar on law and informatics 2004 in Brno,

http://hermes.irsig.cnr.it/map_national_docs/Finland/Finland%20JEDI%20Report.pdf;

Künnap P., *Benchmarking on existing national legal e – business practices*, DG ENTR/04/68 Country report – Finland, <http://ec.europa.eu/enterprise/ict/policy/legal/2006-bm-cr/finland.pdf>;

Langefors B., *Infological Models and Informaion Users View*, "Information System", tom 5;

Lubacz J. (ed.), *W drodze do społeczeństwa informacyjnego*, Drukarnia Oficyny Wydawniczej Politechniki Warszawskiej, 1999;

Lyytikäinen V., Tiitinen P., Salminen A., *Challenges for European legal information retrival*, [w:] Galindo F., Quirchmayer G. (red.), *Proceedings of the IFIP 8.5 Working Conference on Advances in Electronic Government*. Zaragoza: Seminario de Informática y Derecho, Universidad de Zaragoza.

Mattelart A., *Spółeczeństwo informacji*, TAIWPN Universitas, Kraków, 2004;

Nowak J. S., *Spółeczeństwo informacyjne – geneza i definicje*, [in:] G. Bliźniak, J.S. Nowak (eds.), *Spółeczeństwo informacyjne 2005*, PTI, 2005;

Pöyhönen J., *Intruduction to finish law*, , Finnish Lawyers' Publishing, Helsinki, 1993;

Constitution, Government & Legislation, <http://jurist.law.pitt.edu/world/greece.htm>;

Dyrektywa 1999/93/WE w sprawie wspólnotowej struktury dla podpisów elektronicznych;

Efficiency and vitality in future Finland - Information Society Council's Report [2006]
http://www.tietoyhteiskun...ociety_council/;

Fiński Kodeks Postępowania Cywilnego (*Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4*);

Fińska ustawa Prawo kontraktów (*Laki varallisuusoikeudallisista oikeustoimista 228/1929*);

Fińska Ustawa o podpisach elektronicznych (*Laki sähköisistä allekirjoituksista* 24.1.2003/14);

Towards a Networked Finland - Information Society Council's Report [2005]
<http://www.tietoyhteiskunta.info/infocouncil/>.

Dyrektywa 98/48/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 lipca 1998 r. zmieniająca dyrektywę 98/34/WE ustanawiającą procedurę udzielania informacji w zakresie norm i przepisów technicznych